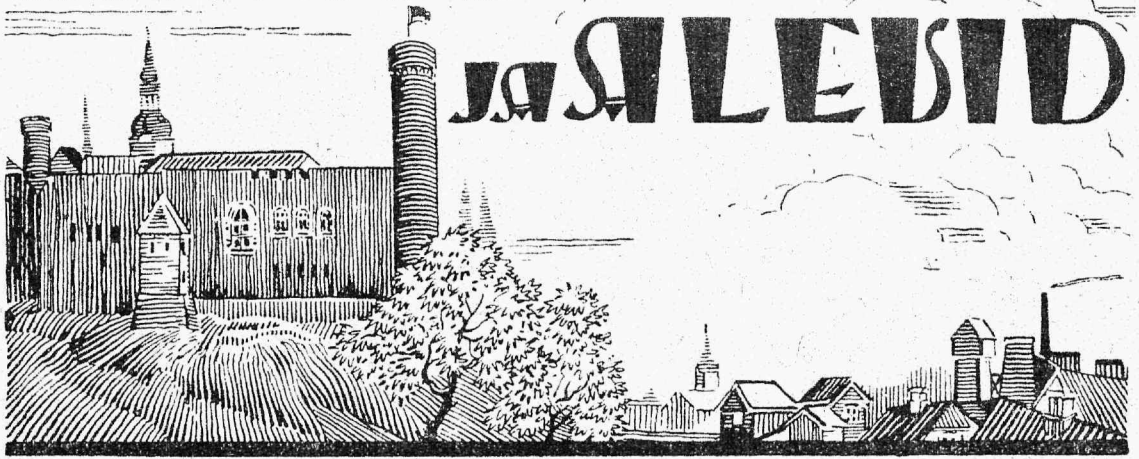


Oh Fuse osak.

# LINNAD JA LEBID



»EESTI LINNADE LIIDU HÄALEKANDJA«

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas. - - - Vastutav toimetaja: V. Smetanin.  
Toimetus ja talitus. Eesti Linnadeliit, Tallinn, raekoda.

Ilmub 10 korda aastas

IV aastakäik

Numbri hind 25 senti.

Nr. 8 (38)

Veebruar

1932

## SISU:

Narva osa Hansa kaubanduses Venemaaga —  
*mag. A. Soom* (järg ja lõpp).

Avalikkudest matmispaikadest — *J. Jaaska*.

Saksa perekonnaseisuseadusest.

Väliskroonika.

# LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADELIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

**№ 8 (38)**

IV AASTAKÄIK

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn  
raekoda. Telef. 431-32.

Ilmub 10 korda aastas. Numbrihind 25 snt.

1932

Veebruar

## Narva osa Hansa kaubanduses Vene- maaga.

Narva linna arhivaar mag. A. Soom.

(Lõpp.)

Eduka kaubanduse tõttu olid Eesti-Liivimaa hansalinnad võrdlemisi jõudsasti kasvanud. 14. sajandi teisel poolel juba mängisid nad väljapaistvat osa Novgorodi hansakontoris. 15. sajandil oli neil seal koguni suur ülekaal võrreldes kaugemate hansalinnadega. Narva püüdest Novgorodi turule ei ole 14. sajandil veel midagi märgata. Ta kauples siinsamas piiril ning luges oma kauplemise alaks teatud piirkonna mõlemalpool Narva jõge. Ühenduses linna kasvamisega, kasvas ka tema kauplemise ala. 1374. a. andis ordumeister Vilhelm v. Friemersheim Narva kodanikele õiguse vabalt kaubelda n. n. „Hackeyocke“ jõel. Narva linnaarhiivis leiduv ürik kõneleb selle loo kohta: „Võimaldame neile n. n. „Hackeyocke“ jõel vaba kauplemise, et nad võivad seal osta ja müüa sularaha või õlle eest, mis nad nimetatud kohas kannudega või kaussidega müüvad. Seda tahame neile oma armu läbi lubada. Tervete vaatide viisi müümist ja ülespoole jõevoolu viimist ei pea aga mitte sündima trahvi kartusel, mis kohtu poolt määratakse. Selle trahviraha peab Narva linnuse foogt, nagu varemaltki, üksi omale saama. Selle kitsendusega ei ole seotud kannupoisid, kes on ordu teenrid ja soovivad „Hackeyocke“ jõel kaubelda. Ometi ei pea nad kedagi kahjustama. Samuti keelame tartlastel ja teistel võõrastel kaupmeestel Narva kodanikke sealsamas Hackeyocke oial kimbutada.“ (Corpus priv. Narv. nr. 2).

Nagu sellest ürikust näeme, kaitses ordu oma linna huve võõraste kaupmeeste vastu. Ordu oma kaupmehed olid aga tunduvalt eesõigustatud seisukorras:

Narva kaupmehed võisid kaubelda sel jõel ainult en detail ja sedagi mitte kogu jõe ulatuses. Kus ülalmainitud Hackeyocke ehk Havejõgi asus, ei ole võimalik olnud kindlaks teha. Ta pidi endast moodustama siiski teatava tähtsusega kaubatee, kuna ka Tartu ja teised kaupmehed siin kauplemisest huvi tundsid.

15. sajandist peale hakkas Narva võitlema ka õiguse eest Novgorodis ja koguni Hansa kontori kaudu kaubelda, ja kaebas alatasa, et temalt nõutavat küll Hansa eeskirjade ja otsuste täitmist, kuid jäetavat ilma õigustest Novgorodis. Sellist nõudmist näeme 1417. a. Liivi ordumeister toetas Narva soove Preisi suurmeistri ees. Hansapäeval Lüübekis 24. juunil 1426 Narva linn tegi oma valmisolu jälgida Hansa otsusi ärarippuvaks Novgorodis kauplemise loast. Seal kauplemist nõudis ta „heade sõprade“ vahetalitusel, kellena vististi olid mõeldud tema eest vastutavad Hansa linnad või kaupmehed. Peale selle soovis ta rajakauplemise luba kauplemiskeeldude ajal ja Narva vahapitsari tunnustamist. Selliste tingimustega oli Hansal raske soostuda ning hansapäev lükas asja otsustamise seniks edasi, kuni ülemere saadikud Liivimaale tulevad. Tegelikult jäi Narva kohta maksma Novgorodis kauplemise keeld. Veel 1477. ja 1488. aastaist ja hiljemini on teateid selle üle, et Narval ei olnud luba kaubelda Novgorodi hansakontoris. Viimaks, kui oli ette näha Novgorodi kaubanduse lõpetamist Moskva suurvürsti poolt ja sellepärast 1480. a. kaaluti vene kaubanduse laokoha ületoomist mõnda Eesti-Liivimaa linna, siinsed linnad nõudsid Lüübeki koosolekul selle paigutamist kas Tartu või Tallinna, kuid

mitte Narva. Et Narval oma asendi tõttu oli laokohaks kõige rohkem eeldusi, ei võinud vististe ka Tallinn ja Tartu salata, kuid peale väiklase kadeduse peame siinsete hansalinnade vastuseisu tagant otsima suurt kartust Narva võistluse eest. Seda Eesti-Liivimaa linnade vastuseisu Narvale märkame kogu 15. sajandi kestel, kuigi see mitte alati ei olnud tagajärjerikas.

Et Novgorodi kontor oli pea alaliselt suletud, kandus Venemaa kaubandus 15. sajandil suurel määral üle Eesti-Liivimaa ja eriti Narva. Narva olid ka hansakaupmehed end tagasi tõmmanud. Kaugematel hansakaupmeestel nähtavasti ei olnud Narva vastu halbu eelarvamusi. Narvas osutus neil soodsamaks kaubelda, kui näiteks Tartus või Tallinnas. Kui 1469. a. hansapäevadel arutati Vene kaubanduse küsimust ja kavatseti panna maksma uut kauplemiskeeldu, arvasid mõned hansalinnad võimalikuks vedada ainult Narva kaupu. Et aga narvalased Hansa kaupmeestele, iseäranis kauplemiskeeldude aegadel, olid teinud tugevat konkurentsi, protesteerisid Eesti-Liivimaa hansalinnad selle vastu. Sama küsimust arutati veel real hansapäevadel. 1470. a. Lüübeki koosolekul rõhutas Danzig, et nii-kaupa kui venelased saavad Narvas sakslastega kaubelda, ei olewat midagi head oodata. Arutusel oli nimelt kauplemiskeelu väljakuulutamise. Otsustati, et 1471. a. Lihavõtte-pühadest peale lõpetatakse kauplemine venelastega Riias, Tallinnas, Tartus ja Narvas. Ainult Eesti-Liivimaa hansalinnad kauplesid omale välja õiguse müüa Narvas olevaid rikkiminevaid kaupu venelastele ka peale Lihavõtte, et ära hoida kaupmeeste transpordikuluseid kauba tagasivedamisel. Nagu pea alati, rikuti ka seekord Hansapäeva otsuseid. Ja nagu Danzig päris õieti oli ära näinud, oli kauplemiskeelu rikkumist oodata kõige esmalt Narvast. Tartu kaebaski, et Tallinna noored kaupmehed kauplevat Narvaga. Tallinn kaitses end ordumeistri ees, seletades, et narvalastele olevat müüdnud ainult väikestes hulkades, nende enda tarviduseks, soola, mitte aga nii suurte summade eest, et sellest jätkuks venelastele müümiseks. Narva kaupmehed, ostes Lüübekis „vene“ kaupu, pidid andma lubaduse, et nad ei toimetata seda venelastele, vaid Tallinna. Sealt võisid nad seda välja viia ainult rae nõusolekul. Sellistest lubadustest tavaliselt oli vähe tulu, sest näemie, et 1472. a. kaebas Volmari linnadepäev ägedalt Lüü-

beki ja Danzigi peale, kes müüvat narvalastele ja teistele mittehansa kaupmeestele kaupa Novgorodi viimiseks, mis tegevat iseäranis Tallinnale suurt kahju.

Umbes sel ajal algas Novgorodi lõpuvõitlus oma olemasolu eest Moskva suurvürsti vastu. 1471. a. vallutamisele ei järgnenud veel kohe Novgorodi kaubanduse lõpetamine Moskva poolt. Täielikku lõppu ei teinud sellele ka uus Moskva sõjaretk 1478. a. Moskva suurvürsti poolt anti Hansa kaupmeestele koguni uusi eesõigusi. Novgorodi meeleheitlik seisukord ei toonud siiski täit rahu Novgorodi ja Hansa vahele. Osalt olid lahkelides süüdi Moskva võimumehed Novgorodis. Eesti-Liivimaal valitses suur hirm et Moskva suurvürst ka Läänemeremaad vallutab. Eriti oli Narva seisukord meeleheitlik, kuna siin puudus küllaldane kaitseväge. Narva ja Vene kaupmeeste vaheliste tülide tagajärjel nõudis Narva 1474. a. sügisel Tallinnalt, et see oma Narvas asuvaid, kaupmehi üles kutsuks Narvale abiandmiseks. Sellele tuligi Tallinn vastu, makstes palgasõdureile tasu Tallinnas novgorodlastelt võetavatest naelarahast.

Kartusest Moskva ees ei julgenud ka Eesti-Liivimaa hansalinnad ja ordu venelaste vastu küllalt kindlalt välja astuda. Selline oli juhus 1478. a., mil vangistati Novgorodis kõik sealviibivad kaupmehed. Abinõud venelaste mõjustamiseks olid olemas, kuna Narvas viibisid sel ajal oma kaupadega paljud vene kaupmehed, kuid Hansa kõhkles. 1479. a. oli seisukord iseäranis kriitiline. Liivimaalased pidasid nõu, mil viisil oleks võimalik tõmmata Hansa kaupmehi kokku oma maa kaitseks. Narva eriti tundis oma seiskorda väga hädaohtlikuna ja töötas selles suunas energiliselt. Et kaupmeeste poolt oodatud kaitseväge väljapanemine jäi ära, ahvardas ta Narvas viibiva väliskauba arvel, mille väärtust hinnati 2—3000 margale, palgasõdureid värbida ja ülal pidada.

Et ordu ja Venemaa vahel valitses sõjaseisukord, püüdis ordu sulustada vene kaubandust. Kuid siinsete kaubalinnade juures kaalusid majanduslikud huvid poliitilistest üle. Nii esitati ordu poolt kaebusi Tallinna ja Narva üle, kes kauplevat soola ja muu kraamiga Viiburis, kavatsetes sinna asutada koguni laoplatsti. 1480. a. juulikuus hoiatas Viiburi rootsi pealik tallinlasi sõidu eest Narva ja Neva jõele, sest ta ootavat lähemal ajal Rootsist sõjaväge. Tal tuli oma keeldu aasta hil-

jem veel korrata, kuna tallinnlased hoolimata hoiatusest saatsid palju kaupu Narva ja Neva jõe.

Juba 1480. a. alul avaldasid venelased huvi kaubandusvahetuste jalale seadmiseks. Nyeni vene pealik laskis Narvas järele küsida kas poleks võimalik kauplemiseks väikest vaherahu seada. Narva foogt ei arvanud endal sellase sõlmimiseks volitusi olema. Sama aasta maikuul kirjutas Narva Tallinnale, et kuna vaherahu enam midagi kuulda pole ja Narvas palju kaupu on, tuleks Tallinna kaupmeestel oma vara kaitseks kas ise kohale sõita või enda asemikud saata. Viimaks 1480. a. sügisel algasidki rahuläbirääkimised, kuid need venitati venelaste poolt õige pikale. Jälle hakkas Narva kartma vene retki ja palus Tallinnalt sõjaväelist abi, sest Narvas ei olewat peale väheste kaupmeeste mingit sõjaväeosa ning venelaste retki olla oodata just siin olevate kaupade pärast. Narva kartused ei olnud ilmaaegsed, sest neil aastail tehti venelaste poolt üle raja terve rida ulatuslikke retki. Seni kui Narva ei olnud vallutatud venelaste poolt võis üle piiri ilma suurema riisikota kaubelda. Venelased avaldasid suurt kalduvust kauplemiseks ja soovisid fikseerida Narvas kauplemise õigust isegi oma lepinguis Hansaga, kuid see lükati Hansa poolt tagasi.

Novgorodis oli aga seisukord võrdlemisi ebakindel. Mittehansa kaupmeeste konkurents suurenes siin. Narvalasedki, kes varemalt asjata püüdsid saada Novgorodi kaubandusest osa, kauplesid Hansa kaupmeeste rahaga takistamatult Novgorodis ja sundisid viimaks Liivimaa hansalinnu end Saksa kaubahoovi vastu võtma. Narvalaste pojad eraldasid sageli oma äriisade omast, omandasid Eesti-Liivimaa hansalinnades kodanikuõigused ja ühes sellega, vaatamata kontori vastupanule, õiguse kaubelda Hansa asutustes Novgorodis.

1494. aastaga lõpeb järsku Hansa kaubaegne kaitstud kauplemine Venemaal. Hansakontor suleti, kaupmehed vangistati ja kaubad konfiskeeriti. See samm saab surmahoobiks ka Hansa-Vene kaubandusele. Skandinaavia riikide tugevamaks

muutudes lagunes 16. sajandil Hansa kaubaühing hoopis. Tugeva võistleja kadudes arenes siit peale ka Narva kaubandus hoogsamalt. Et Ivangorodist sai vene kauplemise koht, oli Narva seisukoht võrdlemisi soodus. Ja 16. sajandi keskel Joann IV poolt vallutatud, sai Narva kord vene kaubanduse üheks tähtsamaks kesk-kohaks, asendades teataval määral Novgorodi.

Jälgides Narva keskaegse kaubanduse arengut 13. sajandi keskelt kuni 15. sajandi lõpuni, näeme et see on teinud võrdlemisi suuri edusamme, kuid et see areng on läinud kogu aeg erisuunas teistest Eesti-Liivimaa linnadest. Kuna viimased leidsid olevat kasuliku liituda vägeva Hansaga, ei vajanud Narva oma geograafilise asendi tõttu sellist tugevat seljatagust. Koguni peab tunnustama, et jälgides Hansa politikat ja alles tahaplaanile surutud suuremate Eesti-Liivimaa hansalinnade Tallinna ja Tartu poolt, oleks Narva sellisest politikast saanud ennem kahju kui kasu. Korporatiivsest politikast võisid kasu saada kõige pealt kaugemad hansalinnad. Isegi Tallinn ja Tartu tundsid end üldise hansapolitika läbi olema kitsendatud ja töötasid sellele, ehkki salaja, vastu. Olles hansapolitika läbi mitte seotud, Narva kaupmeestel olid head võimalused soodsate olukordade kasutamiseks. Eriti olid narvalastele kauplemiseks soodsad Hansa poolt väljakuulutatud kauplemiskeeldude ajad. Et see oli vastutöötamine Hansa politikale, sellest Narva palju ei hoolinud. Teatud seljatagune oli tal Liivi ordu näol.

Kuni 15. sajandi alguseni näeme Narvat piirduvat peamiselt rajakauplemisega. 15. sajandist peale avaldab Narva huvi ka Novgorodi turu vastu, millest teda hansalinnad seni olid eemale hoidnud. See õnnestus tal alles 15. sajandi lõpul. Kuid siis lõpetati Hansa-Novgorodi kauplemine Moskva suurvürsti poolt vägivaldselt. Moskva politika kohaselt, pidi nüüdsest peale Moskva saama Vene kaubanduse keskkohaks. Võrdlemisi tähtis osa Vene kaubandusest kandus aga ka üle Narva. Teatud õitseag oli Narval vene valitsuse all a. 1558—1581.

# Avalikkudest matmispaikadest.\*)

J. Jaaska.

## I.

Avalikkude matmispaikade ja matmise korraldamise küsimus ei ole meil seni omavalitsustes avalikuks arutamise aineks olnud. Sellepärast tekib küsimus, kas omavalitsused ja nende liidud üldse on õigustatud ja kohustatud selle küsimusega tegemist tegema. Võib-olla ei ole tarvidustki selle järele?

Selle küsimuse peale tuleb vastata, et matmispaikade ja ka matmise korraldamise küsimuse on elu ise päevakorda tõuganud ja sunnib omavalitsusi nende küsimustega tegelema. On selgunud, et senised avalikkude matmispaikade korraldajad ja valitsejad — usuühingud — ei ole enam võimelised matmispaiku korraldama ja valitsema praegusele ajale rahuldaval kujul. Ajaloo ratas on veerenud niikaugele, et senise korraldusega, mis pealegi väga ühekülgne oli, läbi ei saa. Usuühingud olid ja on matmispaikadest huvitatud ainult nii-palju, kui-palju matmispaigad aitasid usuühingu liikmeid koos hoida, usulisi tundeid alal hoida ja süvendada. Matmispaikade tervishoiuline külg ja väline ilu ei leidnud ja ei leia praegugi usuühingute poolt tarvilisel määral tähelepanu. Ka peab mainima seda, et surnuaiad on praegugi usuühingutele osaliselt tuluallikaiks.

Kuna praegusel ajal kõik kodanikud ei kuulu usuühingusse ja kuna matmispaikade välise ilme peale tuleb, järele andes aja nõuetele, rohkem rõhku panna, nende korraldamisel ja valitsemisel tuleb enam ja enam rõhku panna ka tervishoiuliste küsimustele, siis ei saagi sellased eriülesannetega asutised, kui seda on usuühingud, rahuldavalt matmispaikade korraldajate ja valitsejate ülesandeid täita. Seda tõendab tegelik elu — mitmel pool on sellel alal konflikte. Usuühingud ei taha nende valitsemisel olevatesse avalikkudesse surnuaedadesse matta lasta nende ühingusse või konfessiooni mittekuuluvaid surnuid.

Puudutades usuühinguid, peab meelde tuletama ka seda, et usuühingute juriidiline alus, võrreldes endise ajaga (vene ajaga), on põhjalikult muutunud. Vene-

aegsete seaduste järgi olid usuühingud teatavas mõttes *omavalitsuseasutised*, neile oli seadustega peale pandud teatavaid administratiivseid ülesandeid (sünni-, abielu- ja surmajuhtumuste registreerimine, kodanikkude nimekirjade pidamine, matmispaikade korraldamine j. n. e.) ja nende ning usuliste ülesannete täitmiseks antud teatavad varandused ja kindlustatud sissetulekud. Iga kodanik *pidi* kuuluma kuhugi usuühingusse. Sellased usuühingute õigused ja kohused olid pikema aja jooksul välja kujunenud ja seadustega fikseeritud. Praegu on ühiskondliku korra muutumine viinud olukorra nii kaugele, et usuühingud on muutunud avalikõiguslikkudest ühiskondlikkudest korraldusist eraasutisiks, eraõiguslikkudeks korporatsioonideks. Kodanik *ei ole* enam sunnitud olema usuühingu liige. Selle asemel on aga kohalikud omavalitsused tõusnud tähtsale kohale: nad on riigivõimu asemikud, nende täita on väga tähtsad ühiskondlikud ülesanded. *Iga kodanik mitte ainult ei pea kuuluma, vaid automaatselt kuulub ühe omavalitsuse alla.* Igal kodanikul on teatavad kohused selle omavalitsuse vastu. Selle eest on ka omavalitsusel teatavad kohused kodanikkude vastu.

Sellest tuleb järeldada, et kõige paremini võivad ja suudavad avalikke matmispaiku valitseda ja korraldada omavalitsused. Selle olukorra on fikseerinud ka meie matmispaikade seadus. Kahjuks on aga sama seadusega senised usuühingute surnuaiad jäetud usuühingute valitseda ja korraldada. Loogiliselt talitades oleks tulnud need omavalitsustele üle anda. Nüüd sünnib ehk edaspidi matmispaikade üleminek omavalitsuste kätte pikkamisi ja paljudes kohtades tülidega. Kuid tõsiasi on tahab saada, et omavalitsused tulevikus kas on sunnitud vanu usuühingute surnuaedu üle võtma või uusi asutama. Sellepärast on tähtis küsimus igakülgsest käsitlemisest võtta, et teadlikult ja otstarbekohaselt talitada.

## II.

Matmispaikade teadlik korraldamine ja valitsemine nõuab väga mitmesuguseilt

\*) Referaat kantakse ette Eesti Linnadeliidu esindajatekogu koosolekul 21. veebruaril 1932.

aladelt teadmisi. Kui meil puuduvad praktilised kogemused sellel alal, siis peab olukorra meil põhjalikule sõelumisele võtma ja tutvuma välismaade kogemustega.

Vanal hallil ajal, nii kaugele kui ajaloo allikad ulatuvad, oli kombeks surnuid austada. Neile toodi isegi süüa, nende „vaimude“ või „hingede“ ja matmispaikade eest hoolitseti, surnuid mälestati ja austati. Matmiskohad valiti küllalt sobivad ja ilusad, kus rahu pidi valitsema. Seda tõendavad muuseas vaaraode hauadki. Ja mitte ainult nende juures ei peetud ilu-, rahu- ja tervishoiunõudeid silmas. Vaid harilikku kodanikkude matmispaigad, niipalju kui neid on avastatud, tõendavad sama. Seda tõendavad muistsete eestlastegi matmiskohad. Surnuid maeti ikka elamuist kaugemale, et mitte lähemat ümbrust terviseliselt hädaohtu saata. Seda sama ja teisigi tervishoiunõudeid peame meiegi matmispaikade asutamisel ja korraldamisel silmas pidama.

Inimene ei ela mitte üksipäini leivast, öeldakse, tema tahab ka vaimutoitu. Ja silm ihaldab ilu, sellepärast on tekkinud kunst. Kultuurinimene aga nõuab, et ka matmispaigad välisilme poolest oleksid meeldivad, rahuldaksid teataval määral meie ilumaitset. Sellepärast on mõneski kohas hakatud matmispaikade eest hoolitsema, nõnda et taimestik matmispaikadel on leidnud asjatundlikku korraldamist. Hauamärke lastakse ainult siis püstitada, kui nendel on kunstiline väärtus ja kui nad aitavad tõsta ümbruse ilmet. Seetõttu on matmispaikadest saanud ilupargid ja hauamärkidest kunsttööde-kogud. Waadeldes sellaseid matmispaiku, leiad, et need on tõesti rahukohad.

Ja miks ei peaks surnuaed olema ilupark, kuna omavalitsused nii-kuinii parke asutavad, nende eest hoolitsevad? Muutes matmispaiga ilupargiks, on omavalitsus ühekordse kuluga täitnud kaks ülesannet.

Ja miks ei peaks matmispaik olema kunstiesemete kogu? Iga kodanik käib aastast mõne korra surnuaial ja miks ei peaks kaasa mõjuma selleks, et inimestel areneks ilu- ja kunstimaitse. Sellepärast peaks küll sõda kuulutama surnuaedadel enamuses leiduvatele hauamärkidele, mis tihti väga maitsetud, kuid siiski kallid.

### III.

Nagu teada, oli vene ajal matmispaikade korraldamine ja valitsemine usuühingute käes. Vastavad seadusenormid

matmispaikade kohta leidsid Vene Seaduste Kogudes: Arstliku seaduse §§ 704—712 matmispaikade korraldamise üle, Seisuste-seaduse § 453 lisa II ja Võõraste usuühingute seaduse §§ 314—316 ja 843—844. Kui hinnata mainitud seadustes sisalduvaid norme praegusaja nõuete kohaselt, siis ei saa neid kuidagi rahuldavaiks pidada. Aga ajal, mil nad anti, olid nad ajakohased ja vastasid selle aja ühiskondlikule korraldusele. Matmispaigad olid antud usuühingute korraldamisele, kuid seadused sisaldasid kindlaid eeskirju, mida usuühingutel tuli täita. Kõige tähtsamaks tuleb pidada Võõraste usuühingute seaduse (Ustav duhovnõh del inostrannõh isповedanii) § 316, mis kõlas järgmiselt: „Igaühel on õigus maetud olla ühiskondlikule surnuaiale.“ Tähendab, seadus nõudis kindlasti, et ei või tekkida raskusi kodanikkude matmisel. Pealegi selgub seadusest, et usuühingute matmispaiku (surnuaedu) peeti ühiskondlikeks avalikeks matmispaikadeks. Need seisukohad olid väga selged ja kindlad, neid täideti üldiselt korralikult, välja arvatud mõningad erandjuhud. Arstlik seadus (Vratšebnõi ustav) korraldas matmispaikade tervishoiulist külge. Selles oli peale muu nõue, et igal matmispaigal pidi olema kabel surnute hoidmiseks ja et vaimulikud peavad täpselt täitma matmispaikade suhtes politsei nõudeid.

Meil praegu maksev Matmispaikade-seadus võeti vastu Riigikogu poolt 29. oktoobril 1925 (RT 171/172 — 1925). Selle seaduse teostamiseks anti siseministri poolt 31. augustil 1926 Määrus matmispaikade asutamise tingimuste ja tarvitamise, maksude, järelevalve ja korraldamise ning tervishoidlikkude nõuete, samuti suletud matmispaikade edaspidise kasutamise kohta (RT 67 — 1926).

Oleks tohtinud loota, et nimetatud seaduse ja määruse jõusseastumise järele pidid kõrvalduma puudused ja vead, mis matmispaikade korraldamisel ja valitsemisel viimastel aastatel ilmsiks tulid. Kahjatsusega peab tõendama, et see ei sündinud. Osalt halveneski olukord, sest vaimulikud (mitte küll kõik), nähes, et siin nagu oleks nende endisi õigusi kärbitud, asusid kaudsele vastupanule. Selleks andis nendele võimaluse sama Matmispaikade-seadus, mis tunnustas endised usuühingute surnuaiad küll avalikkudeks matmispaikadeks, kuid jättis need usuühingute valitsemisele, ja siseministri määruse §§ 14 ja 15. See kaudne

vastupanu seisis ja seisab selles, et tehti ja tehakse takistusi nende surnute matmiseks, kes ei ole mõnesugustel põhjustel tasunud usuühingu liikmemaksu või kogudusest ja usust üldse loobunud. On teada juhtumeid, kus sellaselgi korral, kui oli usuühingu valitsemisel oleval matmispaigal varem ostetud hauaplats, ei saadud kodanikku sinna matta, sest kirikumaksu mittetasumise pärast keelas vaimulik tema matmise avalikule matmispaigale. On ka juhtumusi teada, kus on tulnud suuri raskusi võita enne, kui saadi matta kodanikku, kes ei kuulunud ühtegi usuühingusse. Sellel alal on isegi kohtuprotsesse olnud, kuid seaduses puuduv järjekindlus ja siseministri määruse §§ 14 ja 15, mis on ilmselt vastolus matmispaikade seaduse, põhiseaduse ja meie üldise õigusliku korraga, ei ole selles asjas kodaniku õigusi — takistamatult saada viimast puhkepaika avalikul matmispaigal — jalule seadnud. Tihti on kehvemad kodanikud viimase suutäie pidanud ohverdama, et surnu eest tagantjärele mitme aasta liikmemaksu tasuda. On juhtumusi, kus ei ole lepitud mitte ainult surnu liikmemaksuga, vaid ka sugulastelt on nõutud liikmemaks sisse. Alles selle järele on saadud matta avalikule matmispaigale. Vaimulikud (mitte kõik) on avalikke matmispaikade kasutanud abinõuna kodanikkude sundmiseks kohustusi kandma vastu nende tahtmist ja võimalusi usuühingute kasuks. Seetõttu on olukord täpselt sellane kui talurahva apostlikku usku siirdumisel, mil pastorid keeldusid loandmisest matta apostlikku usku siirdunud luteri koguduse surnuaiale (vaata H. Kruusi „Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail). Sellega tahtsid vaimulikud näidata siis ja vist ka nüüd, et olete siirdunud teise usku või olete usust loobunud, siis ei ole teil õigust avalikule matmispaigale, olete nagu seltskonnast tõugatud. Seni kui puuduvad omavalitsuste matmispaigad, on surnu omaste seisukord raske. Ega ometi surnut või seni matmata jätta kuni kohtu teel õigusi nõutakse. On õigusliku korra vastane, kui kodaniku surm võib võimaluse anda mõnesuguste surveavaldamiseks omaste peale.

Praegu maksvuselolev Matmispaikade-seadus jagab matmispaigad kolme liiki: avalikud, era- ja sõjaväe matmispaigad. Avalikud matmispaigad on määratud üldtarvitamiseks ja sellasteks on linnade, alevite, maakondade, suuremate valdade või

valdade ühenduste poolt asutatud matmispaigad ja usuühingute (koguduste) senised surnuaiad. Seaduse mõiste järgi on igal kodanikul õigus mainitud avalikkudel matmispaikadel platsi saada, vaatamata sellele, kas kodanik kuulub kuhugi usuühingusse või mitte. Seda väljendab seadus sõnadega: „avalikud, üldtarvitamiseks määratud matmispaigad...“ Sellane kodanikkude ühetaoluse põhiõigus on fikseeritud ka põhiseaduses.

Eramatmispaikadeks on usuühingute ja eraseltside poolt oma liikmete tarvis seaduses ettenähtud korras asutatud matmispaigad ja perekonna matmispaigad. Nii ei võimalda seadus mitte üksi usuühingutele eramatmispaikade asutamise, vaid ka eraseltsidele ja perekondadele.

Sõjaväe matmispaikade korraldamine kuulub sõjaministeeriumi võimkonda.

Avalikud matmispaigad asutatakse ja laiendatakse vastava omavalitsuse esinduskogu otsusel. Alevite, suuremate valdade ja valdade ühenduste poolt kavatsetavate matmispaikade asutamiseks ja laiendamiseks on peale selle tarvilik Maavolikogu otsus ja siseministri luba (§ 4). Eramatmispaikade asutamine sünnib siseministri loaga, kusjuures ära kuulatakse vastava maa- või linnavolikogu arvamine (§ 5). Kui avalikkude matmispaikade asutamiseks või laiendamiseks kohal ei ole riigi või omavalitsuse päralt vastavat maatükki ning seda teisiti ei ole võimalik muretseda, võib tarviliku maatüki selleks võrandada määruste alusel, mis on maksavad kinnisvarade sundvõrandamisel (§ 6).

Usuühingute senised surnuaiad, mis Matmispaikade-seaduse § 2-ga on tunnustatud avalikkudeks, üldtarvitamiseks määratud matmispaikadeks, lähevad ühingute likvideerimise puhul, samuti sel korral, kui ühingud nende valitsemisest või tarvitamisest loobuvad või seadusejõulisi eeskirju rikuvad, vastava linna, alevi, maakonna, valla või valdade ühenduse valitsemisele (§ 7).

Avalikkude matmispaikade tarvitamise eest võetavad maksud määratakse nii, et nendega võiks katta ainult matmispaikade asutamise sisseseadmise, korrashoidmise ja valitsemise kulud (§ 8). Lõpuks määrab seadus matmispaikade sulgemise korra.

Nagu sellest näha, on Matmispaikade-seadus raamseadus ja § 9 annabki siseministrile õiguse kokkuleppel Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumiga anda välja määrusi matmispaikade asutamise tingimuste,

tarvitamise, maksude, järelevalve, korraldamise, tervishoidlikkude nõuete ja suletud matmispaikade edaspidise kasutamise kohta.

Raamseaduste täitmiseks antavate määrustega on meil kaunis kurvad kogemused — need määrused on tihtigi vastolus seadustega. Sama lugu on ka Matmispaikade-seaduse teostamiseks antud määrusega — ta on osalt vastolus Matmispaikade-seadusega.

Määruse järgi tuleb matmispaikade alla võtta võimalikult põllumajanduseliselt kõlbmatut maad. Matmispaigad tulevad asutada väljaspool linnu, aleveid ja külasid — sihis, kuhu neil ei ole laienemistendentsi. Matmispaiku võib asutada ainult niisugustel kohtadel, kus põhjaveed ei valgu lähemale 250 meetrit looduslikkudesse veekogudesse, millest varustatakse tarbeveega linna, alevit või mõnda teistsugust asundust või asunduste osadest, kus tarbevett võetakse kaevudest. Uute matmispaikade kaugus elamutest peab olema vähemalt 200 meetrit. Maapind peab tasane olema, mitte kallak inimeste elamute poole, ja võimalikult kõrgel kohal, kus kevadise vee kogumist ette ei tule. Maakihi koosseis peab olema kuiv, võimalikult niisugune, mis kiiremini vett läbi laseb, nagu kruus, liiv ja nende segu. Põhjavesi asutatavas matmispaigas peab olema vähemalt 3 m sügavuses maapinnast. Matta võib surnuid mitte vähem kui 2 meetri sügavusse, arvates maapinnast haua põhjani. Matta samale kohale võib pärast 30 aasta möödumist, arvates eelmisest matmisest. Kabelitesse, võlvide alla ja müüritud haudadesse lubatakse matta surnuid ainult metallkirstudes. Igal avalikul ja eramatmispaigal peab olema surnukehade hoiuruum.

Need on tähtsamad nõuded matmispaikade tervishoiulise külje kohta. Enamvähem on nad ju rahuldavad, kuid meie vanade surnuaedade tihti väga hädaohtlik asend, elamutele ja kaevudele ning veekogudele lähedalolek, oleks tulnud määruses reguleerimisele võtta nende surnuaedade osalise sulgemisega. Maksev määrus sellaseid küsimusi ei puuduta. Ka on vähe nõudest, et põhjavesi matmispaikadel oleks vähemalt 3 m sügavusel, tervishoiu mõttes on tarvis nõuda, et mitmispaikade pindala oleks kuivatatud ja põhjaveed hoopis kõrvale juhitud. See on tähtis ka läipade kiiremaks mullaks muutumiseks.

Seda saame aga kätte kuiva maapinna juures.

Matmispaikade välise ilme ja korra kohta on määruse nõuded väga napid. Taimede kastmiseks peab matmispaigal külladaselt vett olema. Matmispaiga plaanil nõutakse teedevõrgu kujutamist, surnute matmiseks määratavate kohtade, tasuta ja tasuliste matmispaikade raioonide ja matmispaikadel tarvivate hoonete asukohtade äratähendamist. Nõutakse veel, et igale hauale või platsile peab olema juurdepääs, mida tihti ei ole täidetud ja ei täideta praegugi, mistõttu mõnedki kalnud maha tallatakse. Matmispaik tuleb piirata mitte üle 1,5 m kõrge aia või valliga. Maksuliste matmispaikade piiramise viisi määrab kindlaks asutis, kelle valitsemisel matmispaik on. Maksuliste matmispaikade korrashoidmine sünnib tarvitaja kulul ja hoolet, maksuta haudade korrashoidmine — asutise poolt, kelle valitsemisel matmispaik on. Matmispaiga maa-ala on keelatud kasutada põllu- või aiamaaks, on keelatud ka loomade karjatamine matmispaigal. Niisama on keelatud põõsaste ja puude rikkumine, lillede murdmine või kaasavõtmine.

Nagu eelöeldust selgub, puudub põhjalik ja kavakindel matmispaikade välisilme korraldamine ja korraldamise juhtimine täiesti. Puuduvad üksikasjalised näpunäited taimestiku ja hauamärkide kohta. Sellest küljest on matmispaikade korraldamine samal järjel, nagu oli see varem. Uus seadus ja määrus ei ole siin eduks kaasa aidanud. Seetõttu näevadki meie matmispaigad nii haletsemisväärised, inetud ja — ei saa hoiduda kõvast sõnast — kui vasikaaiaid välja. Sellase väljanägemise meie surnuaedadele annavad perekonna hauaplatse piiravad aiad, mis on lõpmata näotud ja seetõttu ei peaks sellased matmispaikadel üldse aset leidma. Vaatamata sellele, et meie surnuaedadel hauasammaste ja märkide kujul seisavad suured kapitalid, peaaegu ei leiagi kunstimaitselist hauamärki, välja arvatud muidugi mõned üksikud, mis on kunstnikkude valmistatud. Hauamärgi püstitamisel ei ole vaadatud selle peale, et see on ka sünnis antud kohale, kas ta on kooskõlas ümbrusega. Aga missugused väärtuslikud ühis- ja üksik-hauasambad oleks selle raha eest võinud saada, kui hauasammaste valikul oleks saanud kaasa rääkida asjatundjad. Vaadeldes sellest küljest meie matmispaiku, tuleb meelde, et kadunud



C. R. Jakobson'gi eelistas maetud saada metsa, looduslikku metsa, mitte meie surnuaiale. Kas temale tundus surnuaed inetuna?

Senised matmispaikade peremehed ei ole huvitatud nende välisest ilmest, niisama ka tervishoiulisest küljest — neil on oma erihuvid. Seepärast ei ole nad sõrmegi selles suunas liigutanud. Võime trööstida end sellega, et see ei ole mitte ainult meil nõnda. See on nii igalpool, kus matmispaikade korraldamine on usuühingute käes. Sellest üldreeglist tulevad välja arvata ainult väga harvad erandid ja erimatmispaigad, kuhu maetud selle ilma riigi ja kiriku suurused. Nendel matmispaikadel valitseb küll toredus ja hiilgus. R. Riedel, kirjutades Gleiwitzi linna surnuaiast, avaldab mõtet, et senikaua kui matmispaikade valitsemine Saksamaal oli koguduste käes, nägid Saksamaa surnuaiad välja inetud ja nende korraldus ei olnud mitte hea (Monographien Deutscher Städte — Gleiwitz). Kui omavalitsused asusid sellel alal tööle, muutusid ka matmispaigad tõsisteks rahu- ja kunstikogude paikadeks.

Maks avalikkudes matmispaikades hauaplatside ja haudade korrashoidmise eest ei või tõusta üle asutamise, sisseseadmise, korrashoidmise ja valitsemisega seotud tegelikkude kulude. Maksunormid määratakse linna- või maavolikogude poolt iga kolme aasta peale usuühingute ettepanekul. Lahkarvamise puhul läheb küsimus siseministri otsustada. Vaadeldes välja kuulutatud hauaplatside hindu, näeme, et need on igalpool isesugused, ühine norm puudub. Ühes maakonnaski on hindade vahed suured, kuid põhjusi selleks ei paista olevat. Nad on määratud nii, kuidas koguduse juhatused on soovinud. Kas aga kõik matmispaikadest saadavad tulud kasutatakse matmispaikade peale, seda ei ole vist kuskil pool keegi kontrollinud. Kui väga palju põhjusi on kahtlemiseks, et siin seaduslikke nõudeid ei täideta.

Määruse §§ 14 lõpp ja 15 on ilmselt vastolus Matmispaikade-seadusega. Nende alusel ongi tekkinud arusaamatused surnute matmisel. Toome need paragrahvid sellepärast täielikult:

§ 14. Avalikkudele matmispaikadele (linnade, alevite, maakondade, suuremate valdade või valdade ühenduste poolt asutatavatele matmispaikadele ja usuühingute (koguduste) senistele surnuaedadele — Matmispaikade seaduse § 2 p. 1 ja 2) võib takistamata matta kõigi usuühingute

liikmeid, kui ka väljaspool usuühinguid seisnud kodanikke, kuid võimalikult selles eraldi määratud kohtadele.

§ 15. Usuühingud ei ole kohustatud vastu võtma matmiseks nende valitsemisel olevatele avalikkudele matmispaikadele teiste usuühingute liikmeid, kui tähendatud usuühingutel on samuti sealsamas valitsemisel avalikud matmispaigad.

Paragrahv 14 lõpuga on väljaspool usuühinguid seisvad kodanikud nagu põlguse alla pandud — neid tuleb võimalikult eraldi kohtadele matta (nagu vanasti kurjategijaid). On teada juhtumusi, et sellastele on siis antud surnuaia ääred ja vesisemad kohad. Igatahes ei ole sellane vahetegevime avalikkudel matmispaikadel seadusega lubatud ja see on haavav ühele osale kodanikkudest. Ka paragrahv 15 tekitab palju arusaamatusi. Et õiglust ja ühetähtsust jalule seada, tuleksid need paragrahvid kustutada.

Seni meie linnadel ja alevitel avalikke matmispaiku ei ole. Lätis on matmispaigad kolmel linnal, Leedus ei ole samuti linnadel matmispaiku (Dokladõ ko II konferentsii Sojuzov gorodov Baltiiskih stran, lk. 9). Avalikke matmispaiku ei ole meie maavalitsustel. Kas ja kuipalju meie valdadel neid on, ei ole nende ridade kirjutajal teada. Ajalehist olen küll leidnud teateid, et mõneski vallas matmispaikade asutamise küsimused on arutusel olnud.

#### IV.

Tutvudes matmispaikade korraldamisega välismaadel, leiame, et enamasti igal pool on sellel alal *teadlik* matmispaikade politika läbi lõonud. Õeldu käib muidugi arenenud maade kohta. Seetõttu võime leida väga head matmispaikade administratiivset korraldamist, hoolikat tähelepanu tervishoiulistele küsimustele ja välise ilme poolest väga meeldivaid matmispaiku.

Mis puutub nende administratiivsesse korraldusse, siis on see, näiteks, Saksamaal, pea igas linnas isemoodi, olenevalt linna suurusest ja teistest eeltingimustest. Tihti on siiski matmispaikade-asjandusel väga tihe side aiaasjandusega, sest seal pannakse erilist rõhku matmispaikade välisele ilmele. Suurtes linnades on matmispaikade-valitsused või osakonnad, ja nende juhtivad ametnikud on kvalifitseeritud tööjõud omal alal. Paljudes kohtades on matmispaikade-komisjonid, mis koostuvad asjatundjaist (aednikud, arhitektid,

kunstnikud j.n.e.). Sellest siis tuleb, et Saksamaa omavalitsuste surnuaiad on väga ilusad, meeldivad. Taimestik on korraldatud kooskõlas hauasammastega. Püstitada lubatakse ainult kunstiväärtuselisi hauasambaid ja -märke. Selleks on välja töötatud palju kavandeid, millest kodanikud võivad maitsekohaseid välja valida. Ka instrueeritakse sellel alal hauamärkide valmistajaid.

Vaatamata kõige selle peale, ei ole Saksamaal riigilist matmispaikade-seadust. Ka ei ole veel kõikides linnades surnuaiad linnaomavalitsuste käes. Asjatundjad sellel alal peavad aga tarvilikuks, et matmispaikade-asjandus oleks igal pool kogukondade käes (Deutscher Kommunal-Kalender 1928, lehek. 260. Seal on võetud muidki teateid). Samuti peetakse tarvilikuks üldist matmispaikade-seadust. Kui seal kogukonnad matmispaikade alal siiski palju on ära teinud, siis on see sündinud kogukondade omal algatusel, mille juures üksikud asjasthuvitatud isikud on taganttõukajateks olnud, samuti ka teerajajaks (näiteks prof. Grässel Münchenis). Asja on edasi viinud ka küsimuse käsitlemine omavalitsuste konverentsidel ja ajakirjades.

Saksamaal tõsteti küll kiriklikkude ringkondade poolt kisa, et matmispaikade omavalitsuste kätte võtmine halvavat usu-elu. Selle kiriklikkude ringkondade kartuse on need Saksamaa linnad, kus matmispaigad linnaomavalitsuste käes, ümber lükanud. Omavalitsused, kes oma tegevuses ei tee vahet rahvuse ei ka usu vahel, on kõige paremateks matmispaikade korraldajateks osutunud.

Nagu eelpool öeldud, hoolitsetakse Saksamaal eriti matmispaikade välise ilme eest. (Andmed matmispaikade kohta Saksamaal on võetud Dr. H. Grässel'i artiklist „Friedhofe“, mis leidub Handwörterbuch der Kommunalwissenschaft II Band ja Deutscher Kommunal-Kalender aasta-käikudest.) Nii leiame seal moodsaid matmispaiku, mis on kas park-, metsa- või aed-matmispaigad. Ühe või teise ilme valik oleneb maapinnast ja kohast. On maapind ja asukoht selleks kohane, et matmispaigale anda pargi või aia ilmet, siis talitatakse vastavalt. Langeb aga matmispaiga asukoht valikul metsa peale, siis asutatakse metsamotiividega matmispaik. On asukoht valitud ja matmispaiga välise ilme määratud, kujundatakse välisilme suund nii, et üksikud hauaplatsid sulaksid

ühte ümbruskonnaga. Olulist osa selle juures mängib taimestik, istandused. Eraldatakse korrapäraseid või arhitektoonilisi kavasad, kus üksikud osad heki või allee- puudega ühendatakse ja mittekorrapäraseid või looduselisi kavasad, kus üksikud osad ühendatakse harilikkude puudega. Viimase kava juures määratakse veel, kas taimestik koostub leht- või okaspuust, kas matmispaigal peab olema pargi või metsa ilme. Peab aga tähendama, et Saksamaal on okaspuud rohkem eelistatud, sest see liik puud pakub igal aastajal head muljet. Eriliselt hea on kuusemets oma alaspidi langeva okastikuga. On võimalik olemasolevat parki või metsa osalise väljaraiumisega matmispaigaks kasutada, siis on see väga kasulik, sest siis on võimalik juba alguses matmispaigale mõjuv välisilme anda. Asutatakse uus matmispaik lagedale pinnale, siis saab sellest vajalise ilmega matmispaik alles aastate järele.

Iseenesest mõista, võib vanu matmispaiku asjatundliku planeerimise ja taimestiku korraldamise läbi aja jooksul ümber kujundada väliselt eeskujulikuks.

Kõige selle juures tuleb aga silmas pidada, et kõige parema ja ilusama taimestikuga matmispaik ei pääse mõjule, kui hauaplatsid ja hauasambad ei vasta ümbrusele — taimestikule. Et harmooniat saavutada, peavad hauasambad suuruselt, kujult ja materjali laadilt vastama matmispaiga üldilmele. Hauasammast, mis kõlbab lagedale platsile, missugune plats on piiratud kõrge ja tiheda taimestikuga, ei kõlba pea kunagi metsa alla. Kohase hauasamba valimiseks on tarvis asjatundja nõuannet. Saksamaal antakse hauasammaste püstitamiseks kaunis üksikasjalikud eeskirjad. Esimest korda sündis see Münchenis 1907. a. Metsasurnuaial (Waldfriedhof). Teised linnad on järgnenud sellele eeskujule. Kuidas see kõik nii on läbi viidud, et sellased nõudmised nurinat ei tekitanud, selle kirjeldamine viiks pikale. Niipalju võib aga tähendada, et kodanikkude poolehoid hästi korraldatud matmispaikadele on vastuvaidlematu. Seetõttu makstakse ka hauaplatside eest väga head hinda ja mistõttu omavalitsused matmispaikade korraldamisega oma eelarvet ei koorma ja kodanikkude maksukoormat ei raskenda. Üksikutel juhtumustel annavad matmispaigad isegi tulu.

Prantsusmaal on matmispaikade-küsimus korraldatud üleriikliku seadusega. 3. juunil 1915 saadikutekogu poolt vastuvõet-

tud uues seaduses pannakse erilist rõhku matmispaikade tervishoiulisele küljele. Välisilmet seadus ei puuduta. Selle seaduse § 1 lausub: „Igal kommuunil (kogukonnal) peab olema ühiskondlik matmispaik, missugune võib olla ka mitte selle kommuuni valitsemisel, vaid teise kommuuni või nende ühenduste valitsemisel.“ (Artiklist „Novõi zakon ob ustroistve kladbišči vo Frantsii“ ajakirjast „Izvestija Moskovskoi Gorodkoi Dumõ“ nr. 8 — 1915). Nii teeb seadus matmispaikade asutamise ja valitsemise kogukondadele, mitte usuühingutele, kohuslikuks. Tähtsamad põhimõtted selles seaduses on järgmised: Uusi matmispaiku võib asutada ja vanu laiendada departemangu tervishoiuinspektori ja -komisjoni teadmisel. Matmispaik peab linnast või külast vähemalt 100 m kaugel asuma. (Varem administratiivkorraldused nägid ette isegi ainult kuni 10 m kauguse). Surnuid ei lubata matta maaosadele, mida tarvitatakse muuks otstarbeks, nagu usuliste talituste tarvis määratud ruumidesse ja surnukehade ajutiseks hoidmiseks määratud hoonetesse. Surnukehad võivad kuni matmiseni viibida pikemat aega ainult surnukambrites, mujal (kirikutes, haigemajades) mitte aga üle 48 tunni. Erandit sellest võib teha ainult prefekti loal tervishoiu-nõukogu poolt antud määruuses näidatud alusel.

On nõutav matmispaikade piiramine müüriaga, viimased tulevad hästi korras hoida. Kus see tarvilik, tuleb maapinda kuivatada. Pinna- ja põhjaveed ei tohi ühtuda, neid tuleb eraldi ära juhtida.

Puude istutamine matmispaigale on nõutav, kuid puud ei tohi takistada päikese ja õhu ligipääsu maapinnale.

Surnuid lubatakse matta üksikuisse haudadesse või hauakambritesse, epideemiatega puhul ka ühishaudadesse. Puusärgid tulevad üksteisest isoleerida. Üksikute haudade vahe küljest peab vähemalt 30 cm ja peatsist vähemalt 50 cm olema. Ühishaudades aga peab kirstude vahe vähemalt 20 cm olema. Hauakambritesse peab maa pealt käik olema ja hauakambrid ise peavad vähemalt ühe meetri sügavuses asuma.

Hauaplatsile võib uuesti matta 5 aasta möödumise järele eelmisest matmisest. Suletud matmispaigad jäävad seisma 5 aastaks, selle aja jooksul ei või maapinda ühekski otstarbeks kasutada. Kui suletud matmispaigal ei ole tehtud dreanaži, siis võib seda matmispaika muuks otstarbeks

kasutamisele võtta ainult vastava võimu loal.

Surnukehade põletamist ja mitte haudadesse paigutamise viisil matmist lubatakse Prantsusmaal kogukonna valitsuse loal, prefekti ja departemangu tervishoiu-nõukogu nõusolekul. Samasugune luba on tarvis ka krematooriumide asutamiseks.

Schveitsis (M. Hitermann'i artiklist „Pohoronnoe delo v Zürichē“, mis leidub ajakirjas „Izvestija Moskovskoi Gorodkoi Dumõ“ 1914. a. nr. 6/7) on samuti kui Prantsusmaalgi, matmispaikade küsimus korraldatud seadusega. Veel enamgi: matmispaikade korraldamise kohta ütleb Schveitsi põhiseadus järgmist: „Matmispaikade korraldamine kuulub tsiviilasutiste kompetentsi; viimased peavad oma peale võtma kohuse, et iga surnu oleks viisakalt maetud (schicklich beerdigt).“ Seadused keelavad vaimulikkudele isegi tasu võtmise vaimulikkude talituste eest matmistest puhul. Üldiselt võib tähele panna, et Schveitsis kodaniku surm ei anna kellelegi võimalust surnu omaste ekspluaateerimiseks. Schveitsi linnades maetakse surnud kogukondade kulul, surnu omaksed ei pruugi sentigi kulutada, kui nad matmist ei soovi toredamini korraldada kui seda teeb kogukond. See kõik on võimalik selle tõttu, et matmispaikade valitsemine ja korraldamine kuulub seal linnaomavalitsuste kompetentsi.

Zürichi linnas jaguvad hauad surnuaedadel nelja järgmisse klassi:

	Pikkus (meetrites)	Laius	Sügavus (meetrites)
I. Üle 16 a. vanadele isikutele . . . . .	2,5	0,9	1,8
II. 6 kuni 16 a. vanustele . . . . .	2,0	0,8	1,6
III. 2 kuni 6 a. vanustele . . . . .	1,6	0,7	1,4
IV. Kuni 2 a. vanustele . . . . .	1,4	0,6	1,2

Et suurtes linnades maad vähe ja see väga kallis, siis ei lasta seal ka surnutel „üleliia kaua“ hauas puhata. Seda näeme nimetatud linnaski. Täiskasvanute hauad jäävad puutumata kuni 20 a. ja laste kuni 18 a. jooksul. Selle tähtaja järele võetakse luud hauast välja ja kas põletatakse ära või maetakse kuhugi ühishauda. Vananenud maa-alale maetakse uued surnud. Tõsi, see 20 a. vahetus on maksev küll ainult maksuta hauaplatsidel. Iseäralise maksu eest võib aga kindlustada haua puutumatus kuni 80 a. Sellane kord on sealgi mõnikord nurinat tekitanud, kuid siiski lepivad kodanikud sellega, teadmisel olles,

et maad on vähe ja see kallis. Üldiselt peab aga tunnustama, et sellepolest on matmisasjandus Schveitsis halb, sest kahekümne aasta jooksul on enamasti omaste mälestused surnust veel värsked. Kuigi seal hoolitsetakse selle eest, et laibad hauas kiiremini mullaks muutuvad, ei ole surnu omaste mälestused veel „mullaks muutunud“. Halb on see korraldus ka sellepolest, et neil, kel on raha, on võimalik surnu puutumatus kindlustada 80 a. See on Schveitsi demokraatlikus matmiskorralduses ebademokraatlik pärl, tingitud kapitalistlikust korrast.

Sama maapuuduse pärast on Zürichil linnavalitsus sunnitud otsima teisigi abinõusid surnukehade kiiremaks mullaks muutumiseks. Esimese abinõuna kasutatakse siin matmispaikade maa-ala kuivatamist dreenaarustiku abil, sest kuivas maas sünnib teatavasti laipade lagunemine ja mullaks muutumine kiiremini. Sel puhul ei kogune ka surnukehade veed hulgal viisil mittesoovitavasse kohta. Peale selle on sellasel viisil maapinna kuivatamisel ka teisi tervishoiulisi paremusi; surnukehadest rikutud veed juhitakse kindlaksmääratud kohta, mistõttu need ei saa rikkuda jõgesid, kaevusid ja teisi veekogusid.

Suur tähtsus on surnukeha mullaks muutumise juures kirstul. Sealse korralduse järgi peab kirst olema lihtne ja ei või takistada õhu ja niiskuse pääsemist laiba juurde. Sellepärast on Zürichis maksma pandud kord, et kirst tuleb teha pehmest puust. Metallkirstude tarvitamine on üldse keelatud, kuna kõvast puust (tammest) kirstud lubatakse ainult seal, kus on lunastatud hauaplatsid 80 aastaks. Samal otstarbel soovitatakse surnuid rõivastada kergeisse rõivaisse. Igapäiste rõivastega surnuid rõivastada on keelatud. Ka on tarvitusele võetud n. n. Tachiplagkirstud (puu ja gipsi segu), mis õhku läbi lasevad.

Mis aga matmispaikadest ja matmisasjandusest meid kõige rohkem Schveitsis peaks huvitama, on tasuta matmine. Seadus paneb riigi ja omavalitsuste peale kohuse kodanikke viisakalt matta. Sellest on välja kasvanud tasuta matmine, sest teisi ei ole võimalik seadusega püstitatud viisaka matmise nõuet täita. Esimesena viis tasuta matmise läbi Baseli linn (kanton) 1885. a., selle järele aja jooksul teised linnad.

Nüüd tekib küsimus, kust võtavad lin-

nad raha tasuta matmiseks ja kui suure rahalise koorma see linnadele peale paneb. Zürichil linna eelarves, vaatamata tasuta matmisele, annab matmispaikade ja matmise korraldamine linnale tulu. Kust tuleb siis see tulu, kuna ometi hauaplatsid ja matmine on tasuta?

Lugu on järgmine. 29. juuni 1890. a. Zürichil kantoni seaduse järgi on linnavalitsus kohustatud kodaniku surma puhul tasuta kandma järgmised kohused: 1) arsti poolt laskma surnukeha üle vaadata, 2) kohalikus ametlikus lehes avaldama surmakuulutise, 3) kirstu muretsema ja surnukeha kirstu panema, 4) kirstu surnuaiale toimetama, 5) matma, s. o. haua kaevama ja kinni ajama ja 6) haua ära märkima (malmplaat ja number). Peale selle peab linn haua ilustama tagasihoidlikkude lilledega.

Zürichi linnavalitsus läheb aga kaugemale seaduse nõudest. Ta täidab veel mõningad kohused tasuta. Ta annab sõiduki omastele surnuaiale minekuks, tarvilised vaibad j.n.e. Kui surma põhjuseks oli nakkav haigus, siis peseb surnu ja paneb tasuta kirstu selleks õppinud linna teenistuses seisev isik.

Tähtis on siin märkida, et tasuta maetakse kõik linna alalised kodanikud, ka välismaalased. Tasuta matmine on *sunduslik kõigile* kodanikkudele, s. o. mitte keegi (ka rikkad mitte) ei saa sellest ära öelda. Seetõttu ei tundu tasuta matmine ka kellelegi haavav. Demokraatia tunnustab, et kodanik maetakse ühiskonna kulul. Rikkad aga võivad erilise juurdemaksu eest matmist lasta toimetada toredamini. Artikli autor Hitermann, kellelt need teated võetud, ütleb sel puhul: „Demokraatia ei ole takistanud seda loomulikku „individualismi“ avaldamist, seda enam, et neil juurdemaksudel matmiste puhul on rahaline tähtsus, sest nad tasuvad ülejäägiga linna tasuta matmise kulud.“ Siit peaks selge olema, miks Schveitsi linnades tasuta maksmine annab linnaomavalitsustele isegi tulu. Ja miks ei või rikkastel kodanikkudel üliküllusest lasta aidata katta omavalitsuse kulusid tasuta matmise puhul?

Et tasuta matmise rahalisest korraldusest täit selgust saada, laseme siin järgneda Zürichil linna 1912. a. matmise korraldamise kuludel ja tuludel. Enne peab aga veel tähendama, et surnukehade põletamine krematooriumides sünnib samuti tasuta linna poolt, mispärast ka sellased

kulud figureerivad eelpool. Tähendatud aastal maeti Zürichi linna kulul 2420 inimest, neist 1905 matmise teel ja 515 krematooriumis põletamise läbi. Selle järele siis olid kulud järgmised:

1. Raamatupidamine . . . . .	8.307	fr.
2. Neli hauakaevajat . . . . .	13.760	„
3. Viis vahti surnukehade juures . . . . .	12.366	„
4. Krematooriumi kütja . . . . .	2.760	„
5. Surnukehade artsiline ülevaatus . . . . .	4.481	„
6. Kirstud . . . . .	61.182	„
7. Surnukehade transporteerimine . . . . .	22.323	„
8. Matmiskulud . . . . .	14.361	„
9. Saatjatele sõidukid . . . . .	60.706	„
10. Haudade valmistamine . . . . .	16.557	„
11. Haudade märkimine (plaadid) . . . . .	4.575	„
12. Haudade korrashoidmine . . . . .	3.059	„
13. Inventaari muretsemine . . . . .	6.221	„
14. Kantseleikulud . . . . .	5.757	„
15. Toetused väljaspoolt Zürichit matmistel . . . . .	483	„
16. Surnukehade põletamine . . . . .	11.696	„
17. Hügieenilised küsimused . . . . .	669	„
18. Teenijate rõivad, desinfektsioonimaterjal . . . . .	4.498	„
19. Mitmesugused kulud . . . . .	5.379	„
Kokku		261.145 fr.

Tulud olid järgmised:

1. Kantoni valitsuse toetus . . . . .	27.167	fr.
2. Kantoni valitsuse fond vaeste hoolekandeks . . . . .	131	„
3. Tasu teistelt omavalitsustelt . . . . .	622	„
4. Erasikutelt . . . . .	13.837	„
5. Juurdemaksud eriliste toimingute eest . . . . .	104.893	„
6. Haudade eest (mis jäävad puutumata 80 a.) . . . . .	63.999	„
7. Surnuaedade korrashoid . . . . .	66.655	„
8. Surnukehade põletamine . . . . .	20.965	„
9. Mitmesugused tulud . . . . .	15.241	„
Kokku		313.513 fr.

Sellega siis ülejääk 52.368 franki.

## V.

Lõpetades sellega ülevaate matmispaikade korraldamise üle meil ja välismaadel, tähendan, et välismaade praktilistest kogemustest on meil, omavalitsuste tegelas-

tel, palju õppida. Eelpool selleks kulutatud read pakuvad ainult konspektilise ülevaate, mispärast nendel, kes küsimusest põhjalikult huvitatud või kellel tulevikus tuleb matmispaikade-asjandusega tegemist teha, on küsimuse uurimine möödapäasmatu. Silmas pidada tuleb siingi, et olgugi välismaadel matmispaikade korraldamise alal märgata silmapaistvaid tulemusi, kuid ometi ei ole võimalik neid saavutisi otsekohe meile üle kanda. Peame arvestama meie olusid.

Meie praegused surnuaiad on välise ilme poolest korraldamata ja inetud, hauasambad maksavad kallist raha, kuid on niisama näotud. Hauaplatse piiravad aiad ei peaks üldse aset leidma surnuaedadel. Selles osas tuleb meil Saksamaa linnade eeskujulikkudest surnuaedadest õppida. Matmispaikade välise ilme korraldamisele tulevad kaasa tõmmata asjatundjad — kunstnikud, arhitektid, aednikud ja asjast huvitatud see on muidugi siis võimalik, kui matmispaigad on omavalitsuste käes.

Edasi, peaks veel suurimat tähepanu pühendama matmispaikade tervishoiulisele küljele, olgugi, et selles osas asi nii paha ei olegi kui välise ilme korraldamises. Matmispaikade maaala torutamine ja vee ärajuhtimine kindlasse kohta on tarvilik. Meie mõned vanad surnuaiad on selles suhtes väga hädaohtlikud, tihti nad asuvad väga elamute lähedal. On kohtasid, kus elamud ja kaevud asuvad otse surnuaia kõrval, mistõttu seal tarvitatakse ka laipade vett. Neis kohtades tuleksid surnuaiad sulgeda.

Meil ei ole maa nii kallis kui suurtes linnades välismaadel, sellepärast ei tule surnu hauasolemise aega muuta. Teatavasti võetakse hauaplatse meil uuesti kasutamisele 30 a. järele, kui keegi seda enam korras ei pea. Peetakse see korras, siis meil maksva korra järgi seda ei puudutata. Selles osas, näiteks, ei saa välismaad meile eeskujuks olla. Peab ka arvama, et meil maa puudust nii pea ei tule, sest maa viljakus annab veelgi tõsta.

Kuna meil juba praegu kaunis tunduv arv kodanikke hoolekande korras tasuta maetakse, siis, arvan, tuleb meil tulevikus tasuta matmise probleemiga tegemist teha.

Lõpuks soovin, et iga omavalitsus tunneks aukohut hoolitseda vääriliselt oma kodanikkude viimase puhkepaiga eest. Avalikkudel matmispaikadel peavad vii-

mast puhkust saama takistamatult kõik kodanikud ühesugustel alustel.

Inimese juures on tähtis tema elutöö, inimsoo juures selle kultuurilised saavutused, kultuuriline edu. Peegeldugu osaltki

meie matmispaigad meie kultuurilisi saavutusi ning rääkigu tulevastele põlvedele olnud aegadest siis, kui kõik teised kultuuri ja ajalookäigu tunnused peaksid hävinema.

## Saksa perekonnaseisuseadusest.

Meil teatavasti „abielu loetakse sõlmituks peale abielu registreerimise akti allakirjutamist“ (Pereks. sead. juhtn. § 42 III lõik, „R. T.“ nr. 48 — 1926). Sellane kord pole aga kõikjal. Saksamaal näiteks loetakse abielu sõlmituks momendist, mil mõlemad abiellujad on kostnud „jah“. Loomulikult on sellane kord maksma pandud ka teatud motiivil. Neist motiivist kõneleb ajakirjas „Zeitschrift für Standesamtswesen“ dr. W. Tema leiab, et paljud ei mõista vastata küsimusele, millisest momendist loetakse abielu sõlmituks ja arvamused sel alal võivad lahku minna. Mõned arvavad, et abielu loetakse sõlmituks, kui allkirjad on antud (praegu meil maksev kord), teised jälle momendist, kui perekonnaseisuametnik akti eel käinud sõnalise osa on lõpetanud ja kolmandad, kui mõlemad abiellujad on lausunud „jah“. Selgitust selle kohta annab Saksa Tsiviilseaduse § 1317, I lõigu, I lause, kus on öeldud, et „abielu sõlmitakse seeläbi, et abielludasooivjad isikud mõlemad isiklikult oma juuresolemisega perekonnaseisuametniku juures tõendavad, et nad soovivad abielluda“. Abielu sõlmitakse, tähendab, abielludasooivjate avalduse järgi. Silmapilgul, kui abiellujad aktile alla kirjutavad, nad on juba ammugi abielus. Kui abielludasooivjad on lausunud „jah“ ja kui perekonnaseisuametnik on öelnud, et nad Tsiviilseaduse põhjal on nüüd õiguslikult seotud abieluinimesed, siis ta selle ütelusega kaugelgi pole sõlminud abielu. Ta ainult juhib tähelepanu varemalt tõeliselt toimetunud abielusõlmimisele. Perekonnaseisuametniku ütelusel pole seega konstitutiivne, täh. seadust põhjendav, vaid ainult deklaratiivne tähendus.

Millisel momendil on siis lõpuks abielu sõlmimine? Alul küsib perekonnaseisuametnik peigmehelt, kas ta on nõus abieluma pruudiga. Peigmees vastab „jah“. Siis abielu pole veel sõlmitud. Nüüd pöördub perekonnaseisuametnik küsimusega pruudi poole, ja kui viimane annab „jah“-

vastuse, siis ongi abielu seaduslikult sõlmitud. Pärast seda „jah“-vastust pole enam mingit tagasipööret.

On tähtis, et abielu sõlmimine sünniks õige lühikese aja vahemikus. Võtame näiteks järgmise juhtumi: pruut on raskesti haigestunud väljaspool abielu sünnitatud lapse pärast, kelle isaks on peigmees. Abielu peab sõlmitama enne pruudi võimalikku surma. Haigevoodi juurde ilmunud perekonnaseisuametniku küsimuse peale on peigmees juba kostnud „jah“. Pruut on väga nõrk, aga siiski veel mõistuse juures. Ta suudab veel perekonnaseisuametniku küsimusele kosta „jah“ ja kohe peale selle langeb ta minestusse, millest enam ei ärka või sureb samal momendil. Perekonnaseisuametnikul polnud enam võimalus koostada akti ega ka deklareerida, et abielu on sõlmitud. Jääb võimalus, et aktile kirjutavad alla ainult elusolev abielupool, tunnistajad ja perekonnaseisuametnik. Muidugi tuleb akt varustada ka juhtunud olukorra märkusega. Abielu on siiski sõlmitud, sest otsustav on see, et mõlemad abielludasooivjad on perekonnaseisuametniku ja tunnistajate juuresolekul tõendanud, et soovivad abielluda. Nüüd on ka laps seadustatud. Peigmees, õigemini nüüdne lesk, pärib  $\frac{1}{4}$  surnu varandusest ja lapsel on õigus nüüd isalt ja tema sugulasilt pärandust saada. Kõik need õiguslikud tagajärjed poleks tekkinud, kui pruut oleks surnud enne kui oleks jõudnud vastata „jah“. Ehk teine näide. Pruut on öelnud ametniku küsimusele „jah“. Mõni moment hiljem kukub perekonnaseisuametnik surnuna maha. Tal polnud enam võimalik lõpetada akti koostamist ega deklareerida, et abielu on sõlmitud. Eriti peab jääma sissekanne tema allkirjata. Tema allakirjutamist aga ei või teine asendada. Ka kohtu märkus akti äärele ei või midagi muuta. Aga siiski on ka sel juhtumil abielu sõlmitud, sest mõlemad abielludasooivjad on oma „jah“-vastuse annud. Lubatud on sel juhtumil uuel perekonnaseisuametnikul

koostada uus akt, et abiellunuil oleks oma abiellumise kohta võimalus saada ka tõendavaid dokumente. Kui aga meespool sureb enne korduva akti koostamist ja mehe vanemad ja sugulased lesele parandust ei luba, põhjendades, et abielu sõlmimine pole lõpetatud, siis tuleb lesel oma õigusi kaitsta kohtu ees tunnistajate kaasabil, kes viibisid abielu sõlmimise juures. Ja sellest aitab.

Nagu nähtub eeltoodust, sihib Saksa seaduseandlus selle poole, et abielu sõlmimine sünniks võimalikult lühema aja vahemikus, et sellega viia tekkidavõivaid keerukaid olukordi miinimumini.

Teiseks on huvitav märkida ka veel seda, et peatähendus antakse, mitte koostatud aktile, vaid pruutpaari deklaratsioonile.

## Väliskroonika.

### Omaavalitsuse kutsekoolidest Soomes.

Kutsehariduse levimine on mõnes linnas viimasel ajal tõstnud päevakorraks uute kutsekooli-ruumide ehitamise vajaduse. See oli tingitud nii-hästi õpilasarvu kasvamisest, õppeasutiste muutmisest mitmekesisemaks, kui ka riiklikkude järelevalvenõuete kõvendamisest. Et juba pikema aja kestel polnud võimalik, kooliruumide kitsikuse tõttu, vastu võtta kõiki kooli astuda soovijaid, kuna vastuvõetute õpetamine tunduvat kannatas ruumide kitsikuse all, pidasid linna-omavalitsused tarvilikuks investeerida kapitale uutesse kutsekoolihoonetesse. Peaasjalikult nendel põhjustel ehitasid Helsingi ja Viiburi omale uued kutsekooli-hooned.

*Helsingi linna kutsekooli* uue maja ehitamise küsimuse otsustas linnavolikogu jaatavalt juba 9. novembril 1927, millise otsuse põhjal taheti ehitada koolimaja üldjoontes selle plaani järgi, mis oli välja töötatud ehitusekontori poolt. Uude majja kavatseti paigutada tütarlaste ettevalmistav kutsekool, üldine õpilaskool ja trüki-asjandusekool. Sellel koosolekul tehti rahandusekambrile ülesandeks välja töötada ja volikogule esitada täielikud plaanid ja eelarved ehitusekulude kohta. 17. aprillil 1929 arutati lõplikke plaane linnavolikogus. Esiialgu kavatseti hoone ehitada mahuga 25.340 m<sup>3</sup>, kuid lõpliku plaani väljatöötamise ajal suurendati seda 26.700 m<sup>3</sup> peale. Maja ehitamine oli ette nähtud maksimaalses lubatavas kõrguses, kusjuures põõningukorra ruumid jääksid esialgu välja ehitamata, nii et neid oleks võimalik hiljem, asutiste laiendamise puhul, vähema kuluga tarvitamiskõlbulikuseni välja ehitada, või uute kutsekoolide asutamise puhul kasutada nende ära mahutamiseks. Esiialgu arvestati kogu hoone

ehituse kuludeks 8.128.000 soome marka, kuid hilisema täienduse järgi tõusid need kulud juba 10.136.000 margale. Hiljem suurenesid ehitusekulud kallinemise tõttu veelgi. Nüüd on maja valmis. Esimesel ja teisel korral asuvad ruumid üldisele õpilaskoolile ja trüki-asjandusekoolile. Klassiruumid, joonistusesaalid ja tagavararuumid asuvad põhja ja lõuna pool korridori. Ehitise kolmandal, neljandal ja viiendal korral asuvad tütarlaste-kutsekooli ruumid. Hoones asuvad peale klassiruumide muuseas neli esimese klassi kööki, pagaritööstuse-sisseseade, koosolekuruum, söögisaal, õpetajate tuba, kantselei, rõvistu, tagavararuumid j.n.e. Koolis on isegi oma külmutusemaja. Kuuendal korral on elektriijaama õppekook, pesumaja, triikimisruum ja teenijaskonna korterid.

*Viiburis* töötas poeglase ettevalmistav kutsekool aastakümned kitsastes ruumides vanas puumajas. Nüüd aga sai ta uue ajakohase koolimaja. Linn asus uue hoone ehitamisele 1930. aasta kevadel. Maja oli ette nähtud kaunis ruumikas, arvestades seejuures mitte ainult olemasolevate kutsekoolide vajadusega, vaid ehitati ruume isegi edaspidi asutatavate koolide jaoks. Nii kuuluksid majja poeglase-kutsekool kui ka asutatav tütarlaste-kutsekool, kusjuures kummagi jaoks on oma erijaoskond. Peale selle on veel ette nähtud ruume ka teiste asutatavate kutsekoolide jaoks. Ehitus maksis ümmarguselt 9½ miljonit soome marka. Esiialgu on osa ruume üüritatud rahvakooli täiendusekoolidele. Klassiruumid jaguvad neljale korrale, asudes lõunapoolsel küljel, kuna põhjapoolsel küljel asuvad harjutuseklassid, nagu looduseloo-, majapidamis-, käsitöö-, joonistuse- ja masinkirjutuseklass ja muud sarnased. Õppetöökojad asuvad

erihoones, mis on klassidehoonega treppide kaudu ühenduses. Hoone on nii asetatud, et saab päikest mõlemalt poolt. Pidu- ja võimlemissaal on asetatud lõunapoolsesse ülemisesse nurka. Klassiruumide hoone tänavapoolses küljes asuvad alumisel korral eesruum, millega on ühenduses valmistööde näituse ruum; peale selle asuvad seal veel üks õpperuum, köök ja kolm õppekööki ühes nõudepesu-ruumiga ja rõivistuga. Hoovipooses küljes asuvad söögisaal, majapidamisklass, toidutagavararuumid, pesu-, kuivatuse- ja triikimisruumid, köögi küttetagavara ruumid ja õpilaste kõrvalruumid. Nende kõrval asuvad ruumid suuremate esemete maalimiseks. Teisel korral asub kooli kantselei, ruumikam saal õpetajate koosolekute jaoks, looduseeaduse-klassiruum, õpilaste söögituba ühes köögiga ja viis klassiruumi. Kolmandal korral asuvad kaks käsitööklassi tütarlastele, üks õpetajatetuba, raamatukogu ühes lugemissaaliga, üks masinkirjutuseklass ja neli klassiruumi. Neljandal korral on kaks söögisaali, kopeerimisruum, üks õpetajatetuba ja viis klassiruumi. Pööringukorral on kolm tööruumi maalimisjaoskonnale, rõivistu ja õpetajatetuba. Õppetöökodade keldris asuvad kütja eluruumid, pumba-, transformaatori- ja küttetagavararuumid, puumaterjali kuivatamise ruumid, kaks tagavararuumi ja muud sarnast. Esimesel korral asuvad kaks väiksemat ruumi kingseppadele, kaks suurt ruumi metallitöödeks ühes nende külge kuuluvate rõivistutega, miniatuur-sepikoda, poleerimis- ja galvaneerimisruumid, aidad ja tööjuhataja ruum. Metallitöö-saalides on viilimispingid akende alla asetatud ja töömasinad kesk ruumi betoonalustele. Teises otsas asub natuke kõrgemal põhjal üldine sepikoda ühes valamisruumidega erisissekäiguga, rõivistuga, pesuruumiga ja õpetajaruumiga. Sepikojas on kolm ääsi ühes vastavate töömasinatega. Valamisruumis on üks rauavalamis- ja üks väike vasevalamisruum, kuivatuseahi vormide jaoks, mudeliteruum, tõstesisseseaded materjalide ja kütteinete laost ülesse vinnamiseks j.n.e. Teisel korral on laudsepa-jaoskond, mis koostub kahest saalist ja rõivistust, vastavatest masinaruumidest puutöödeks, värvimis-, ladu- ja õpetajaruumist. Seespool küljel on suured tagavararuumid. Alumisel korral asuvad ka pid ülrõivaste hoidmiseks, rõivaste vahe- tamise ja duširuumid eraldi poistele ja

tütarlastele ja teenijaruum. Ülemisel korral asuvad pidu- ja võimlemisruumid ühes tarvilikkude eesruumidega, arsti tuba, tööriistade hoidmise ruumid ja kino- ruum. Saali võib tarbekorral eesriiete abil kaheks jagada.

### **Avalikkude ujumisrandade korraldamisele Soomes.**

*Avalikkude ujumisrandade korraldamisele Soomes* on linna- ja alevivalitsused hakanud suuremat rõhku panema.

Helsingis sai ujumisrand oma alguse 1929. aastal õieti ilma erilise korralduseta sel teel, et Sandudd'i maainale süvendajate poolt mahapandud liiva hakati rahva poolt ilma kellegi korralduseta, rahva oma algatusel, tarvitama ujumisrannana. Loodus kandis ise mahapandud liiva laiali mööda randa ja osalt vette, tekitades seega ilusa liivase supelranna, kuhu rahvas pühapäeviti ja vabadel tundidel valgus suurte hulkadena. See olukord sundis ka linnavalitsust sellele paigale rohkem tähelepanu kinkima. Juba 1929. aasta juulikuus määraski linnavalitsus selle ranna üldiseks supelrannaks. Et rahva kokkuvool pühapäeviti sinna randa järjekindlasti suurenes, ulatudes juba tuhandetesse, määras rahandusekamber erilise komitee, kes pidi välja töötama kavakuidas tekkinud supelranda paremini kohandada oma uuele ülesandele. Komitee pani muuseas ette, et terve põhjapoolne rand tuleks korraldada kogu Sandudd'i ümbruskonnas maksuta supelrannaks 150 meetri pikkuselt ja kogu see maaala tuleks korda seada ning sellele ilus ilme anda, jätkates sellele liiva toomist linnal veel alles oleva süvendaja abil. Ühtlasi töötas komitee välja ka muude tarvilikkude korralduste kava ranna täielikuks kordamiseks, nagu juurdepääsute ehitamiseks, autode seismiseks erilise pargi asutamiseks, hooajaköögi, rõivistute ja väljakäigukohtade ehitamiseks j.n.e. Kõik tööd kokku pidid maksuma umbes 900.000 soome marka, millest ranna vahetuks korraldamiseks pidi kulutatama 500.000 soome marka. Linnavolikogu arutas komitee ettepanekut 13. novembril 1929 ja kiitis selle heaks. Pärast seda on linnavolikogu seda kava veel täiendanud, määrates muuseas 11. juunil 1930 425.000 marka veel rõivistute ehitamiseks. 27. augustil 1930 määras linnavolikogu veel 385.000 marka supelrandade korraldamiseks ka Rönnskäri ja Blåbärslandet'i juurde. Supelran-



dade kasutamise eest ei võeta mingit maksu.

Turu linnavalitsus kulutas 1930. aastal 50.000 soome marka supelranna asutamiseks avaliku puistee äärde. Ka siia toodi liiv süvendaja abil. 28. mail 1931 määras linnavolikogu veel 55.000 soome marka krediiti mahalangenud rohu kõrvaldamiseks ja liivaranna pikendamiseks, nii et see ulatuks veeni ja võimaldaks liivalt otse minna vette.

Tampere linnavolikogu määras siis kui linn sai 150-aastaseks, 1. oktoobril 1929, 500.000 soome marka Pyyniki rahvapargi kordaseadmiseks, tehes linnaplaani-jaoskonnale ülesandeks selleks tarviliku plaani esitada. 1930. aasta kevadeks oligi plaan linnavolikogule esitatud, mille linnavolikogu ka heaks kiitis. Tööle asuti järgmisel sügisel ja nüüd on suurem osa töid lõpetatud. Üldse on selle ümbruskonna korraldamiseks kulutatud 660.000 marka, millest pool kulutati soose ranna täitmiseks ja sellele liiva asetamiseks. Seetõttu muudeti Rosendal'i laht ilusaks ja väga lugupeetud liivaseks supelrannaks, mida juba möödunud suvel külastasid üle 10.000 supleja. Sellest üldisest supelrannast vähe lõunapoole on üks väiksem liivrand, mis on reserveeritud lastele ujumisplatsina.

Vaasas on üldise supelplatsi vajadus ka päevakorrale tõusnud. Pühapäeviti on paljud perekonnad omale paika otsinud linna haigla pargi juures, lahe rannas, milline rand aga on väga ebakohane suplemiseks. Seetõttu on ajakirjanduses küsimust tõstetud liivase supelranna loomiseks. Laste jaoks ongi juba eraalgatusel asutatud väike supelpaik.

Kotkas on ka liivase ranna ehitamise küsimus päevakorrale tõstetud. Küsimust on aja jooksul vastavates komisjonides korduvalt käsitatud, kuid kriisiaegade tõttu edasi lükatud. Möödunud suvel andis kohase supelranna puudus ennast Kotkas õige teravasti tunda. Suveõhtutel kasutasid inimesed Katrinedal'i kiviseid kaldaid suplemiseks. Et asjale kuidagi käiku anda, pöördus üks kohalik ajaleht linnategelaste poole, paludes nende arvamist küsimuse lahendamise kohta. Vastusena sellele avaldasid oma arvamist muuseas linnadirektor, politseimeister, linnasekretär, linna-insener ja linnaarst. Kõikide ühine arvamine oli, et linna elanikkonna suplemisvajaduste rahuldamiseks on liivase ranna

soetamine tungivalt tarvilik, kuid linnadirektor lisas juurde, et praeguses rahaliselt kriitilises olukorras pole võimalik seda, kui suuremaid summasid nõudvat tööd, teostada, kuid tuleb asjaolude paranemisel ees järjekorras teostamisele võtta.

Joensuu korraldas linn ujumisplatsi Lintulahti rannale. Mere põhjast võeti liiva ja moodustati rohumaa ja vee vahele liivane riba. Peale selle tehti ranna ääres mitmesuguseid puhastusetöid.

Iisalmi linnavalitsus määras supelpaigaks Luuniemi rannal lahe, kus on rikkalikult liiva ja rand on pikalt madal.

Pieksämäe alevivalitsus on asunud supelranna korraldamisele alevi piirkonnas.

### **Kaunase linna 1932. aasta eelarve kavas elektrijaama väljaostmine.**

Kaunase linna 1932. aasta eelarve kavas on ette nähtud 973.000 Lt. veevärgi- ja 427.000 Lt. kanalisatsioonitööde peale. Need tööd kestavad veel 5 aastat ja igaaastased kulud tõusevad kuni 1,5 milj. Lt. Praegu on eelarvekava kinnitamisel sise-ministeeriumis.

Möödunud 1931. aasta lõpul töötas Kaunases eriline komisjon kontsessioonärrilt *elektrijaama väljaostmise* küsimuse kallal. Kontsessioonilepingu järgi on linna-omavalitsusel õigus, alates 1. jaanuarist 1932, jaama välja osta. Sellekohase otsuse pidi linnavalitsus vastu võtma kuni 31. detsembrini 1931.

### **Kaunase uute ehitiste kavad.**

Kaunase linna eelarve-komisjon, kokkuleppel linnavalitsuse osakondadega, koostas hädavajalikkude ehituste nimistu, mis tuleksid täide viia 1932.—1936. aastatel. Esimesena on ette nähtud nakkusehaigemaja ehitamine 100 voodiga, mille kulud on ligikaudu 700.000 Lt. Järgmisena — pesuköök ja desinfektsiooniasutis, viimane ühes ujumisbasseiniga ja dušidega; kulud on arvestatud 800.000 Lt. ja kolmandaks — tervishoiu-maja, kus leiaks ruumi: 1) üldambulatooriumi-osakond, 2) ambulatoorium-erikliinik, 3) laste ja emade nõustamise keskkohat, 4) koolitervishoiu keskkohat, 5) kopsuhaiguste vastu võitlemise keskkohat, 6) linna apteek, 7) esimese abi jaam, 8) eralduseruumid, 9) teenistusesolevate arstide ruumid, 10) raamatupidamine ja 11) tervishoiu-museum.

## J. ZIMMERMANN'I

### TRÜKIKODA

Tallinnas, Lühikejalg 4,  
omas majas, tel. 429-24

### *Omavalitsustegelased ja perekonnaseisumetnikud!*

Sellega on meil au juhtida Teie tähelepanu, et trükikojas on valmis omavalitsuste asutisil tarvisminevaid planke ja raamatuid uute, **asjatundjate ja maakondade-liidu juhatuse poolt koostatud parandatud vormide järgi.**

Samuti on laos saadaval Tallinna Linna Perekonnaseisumetis korrigeeritud perekonnaseisumuudete registree-rimise töös vajalikke planke.

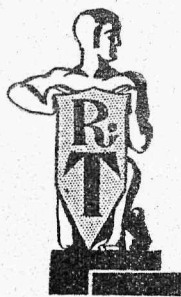
Trükikoda on varustatud **uimate kirjadega ja masinatega**, mis tõttu igasugused trükitööd valmistatakse korralikult ja ruttu.

Trükikojal on laos õppe- ja õigusteaduselisi raamatuid.

Tellimusi võetakse ka telefoni-teel ja igasugused eelarved ning muud nõuanded antakse tasuta. Hinnad soodsad.

*Austusega*

*J. Zimmermann'i trükikoda.*



MÄRKIDE & VÄÄRTMETALLASJADE TEHAS

## ROMAN TAVAST

Valmistab peale märkide ja igasuguste väärtmetallasjade esimesena Eestis

**emailitud silte** (tuleemail) nagu:  
**tänava nimelaudu,**  
**uksesilte,**  
**maja-umbreid,**  
**korteri-umbreid j.n.e. j.n.e.**

Soodsaim tellimiskoht omavalitsustele.

Tallinn, V. Roosikrantsi 6.  
Telefon 452-79.

**ALEX. ED. JÜRGENS**  
MEHAANILINE GRANIIDI JA MARMORITÖÖSTUS  
ASUT. 1851 \* TALLINN: KAUPMEHET. 7  
VALMISTAMINE JA LAAGER: HAJA KAUNIS-  
TUSESEMED, MONUMENDID J.N.E.

Valmisriietekauplus

## J. EIDELMANN

Tallinnas, S. Karja t. 3. Tel. 446-88

Soovitab omast rikkalikust laost kõiksugu  
meeste- ja naisterahva

### valmisriideid

kodu- ja välismaa vabrikute toodangust.

Tellimuste vastuvõtmine.

**Omavalitsusametnikkudele m ü ü k  
orderite vastu 4 kuul. järelmaksuga.**